

TÜRKİYE’DE İÇ GÖÇLER ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME*

Hakan ÖZDEMİR**

Öz

Araştırmada, ülkemizde iç göçün ortaya çıkış nedenlerinin tarihsel koşullar altında incelenmesi ve iç göçün doğurduğu sonuçların ‘kentsel etkiler’ bağlamında belirlenmesi amaçlanmıştır.

İç göç çevresel, ekonomik, sosyolojik, siyasal ve kültürel yönleri bulunan karmaşık bir olgudur. İç göçün nedensel bağlamda ve çok yönlü olarak çözümlenmesiyle yararlı bulgulara erişilecektir. Bu bulgulara dayalı olarak oluşturulacak sosyal politikalar, günümüzde kentlerde yaşanan birçok sorunun ortadan kaldırılmasını veya minimize edilmesini sağlar. Ayrıca iç göç olgusunun incelenmesi sonucunda elde edeceğimiz veriler, bir sosyal bilimci olarak yaşadığımız kenti ve toplumu daha iyi tanımamıza ve çözümlememize katkıda bulunacaktır.

Bu amaçlarla yürütülen çalışmada, tarihsel ve betimsel araştırma metotları birlikte kullanılmıştır. Çalışmada Türkiye’de iç göç, öncelikle nedensel ve dönemsel olarak ele alınmıştır. Türkiye’de iç göçün sonuçlarına değinilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İç Göç, Kır, Kent.

A GENERAL EVALUATION OVER INTERNAL MIGRATION IN TURKEY

Abstract

In the study, it is aimed to analyze the historical reasons of internal migration and specify the results of the internal migration in the context of ‘urban effect’.

Internal migration is a complex event which has environmental, economical, sociological, political and cultural aspects. Useful findings will be obtained by assaying its reasons sophisticatedly. The social policies that will be created with these findings will help to eliminate or minimize the problems occurred in the cities. Also, the data that will be obtained by analyzing the internal migration, will contribute us, as social scientist, to identify better the city and the community we live.

In this study conducted with these aims, historical and depictive research methods are used together. In this study, internal migration in Turkey discussed primarily causally and periodically. And the study is concluded by referring the results of internal migration in Turkey.

Key Words: Turkey, Internal Migration, Rural, Urban.

* Bu makale, yazarın 2008 yılında “Kent ve Göç: Malatya Örneği” başlıklı İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Bitlis Eren Üniversitesi Adilcevaz Meslek Yüksek Okulu Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı Öğretim Görevlisi, ozdemirhakan44@gmail.com

1. GİRİŞ

Ülke sınırları içerisinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla gerçekleştirilen nüfus hareketi (Üner, 1972: 77) veya başka bir ifadeyle iktisadi, siyasi, sosyal nedenlerle ülke sınırları içerisinde bir bölge ya da kesimden başka bir bölge ya da kesime doğru akan nüfus hareketleri (TDK, 2011) olarak ifade edilen iç göçün hikâyesi çok derinlere gitmektedir. Ülkemizde günümüzde yaşanan siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, kentsel ve yapısal birçok sorunun temelinde yatan nedenlerin ortaya çıkarılabilmesi, bunlara yönelik çözümler ve politikalar getirilebilmesi için, iç göçün arka planında yatan nedenlere bakmak gerekmektedir.

Bu çalışmada iç göç olgusunun temelinde yatan nedenler Cumhuriyet tarihimizin başlangıcından günümüze kadar ele alınmıştır. Özellikle 1950’li yıllarda ülkemizde kırsal kesimde tarımda makineleşmeyle hızlanan, daha sonra da kırsal alana Kapitalizmin girmesiyle ivme kazanan iç göç, devletin tarım kesiminden el çekmesi, kamu hizmetlerinin ve sanayi yatırımlarının ağırlıklı olarak büyük kentlerde konuşlanması, toprak iyeliğinde meydana gelen artışla beraber kır topraklarının aşırı derecede parçalanması, terör ve güvenlik, kan davası gibi ülkemize özgü kültürel çıkmazların itici etkisiyle doruk noktasına erişmiştir. Bunda daha önceden kente göç edenlerin verdikleri bilgi ve destekler, ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler gibi iletici nedenler etkili olmuştur.

Bu nedenlerle ortaya çıkan iç göçler ülkemizde kentsel doku üzerinde birçok olumsuz etki uyandırmış, ekonomik ve toplumsal planları sekteye uğratmıştır. Başta gecekondulaşma olmak üzere, kentsel altyapının taşıma kapasitesinin zorlanması sonucu kentlerde içme suyu, kanalizasyon ve toplu taşıma araçlarının yetersizliği, hava ve gürültü kirliliği gibi birçok sorun ortaya çıkmıştır. Ayrıca göçle kente gelen, fakat kentle tanışıklığı olmayan kitleler sosyo-kültürel uyum sorunları yaşamışlar, kentler de köyleşmeye başlamıştır. Kentlerdeki siyasal hayatın kırsal ilişki ağları ve birtakım çıkarıcı anlayışlarla ters yüz olmasına neden olan iç göçler, önemli miktarda kamusal kaynağın israfına da yol açmıştır.

Ülkemizdeki neden ve sonuçları kısaca bu şekilde ifade edilebilen iç göç olgusuna ışık tutmak için bu çalışmada, iç göçler dönemsel olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda belirlenen dönemler ülkenin içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar ışığında irdelenmiş olup; özellikle kırsal alanda yaşanan dönüşüm, kır ve kent arasında belirginleşen farklılaşmalar, devlet anlayışında meydana gelen değişimler, ülkeye özgü kültürel özellikler, konjonktürel gerekler ve ekonomik-siyasi temelli sorunlar üzerinden çalışma sürdürülmüştür.

2. DÖNEMSEL VE NEDENSEL OLARAK TÜRKİYE’DE İÇ GÖÇLER

Türkiye’de iç göçlerin çeşitli dönemler halinde ve bu dönemlere özgü nedenler ışığında incelenmesinde yarar görülmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda Türkiye’deki iç göçler; 1923-1950, 1950-1960, 1960-1980 ve 1980 sonrası dönemler halinde incelenmiştir.

1923-1950 Dönemi:

1923 yılından itibaren başlayan ilk dönemde, önemli bir göç hareketi yaşanmamıştır. Bu dönemde kırdan kente ve kentten kente doğru gerçekleşen cılız bir göç söz konusu olmuştur. Evlilikler, memur tayini, okul gibi nedenler bu dönemdeki göçlerin temel nedenleri arasında yer almıştır (Tüfekçi, 2002).

Söz konusu dönemdeki iç göç hareketinin somut bir şekilde ortaya konması için Türkiye’de sayım yıllarına göre nüfusun ve bu nüfus içinde kent ve kır nüfusunun oranının incelenmesinde yarar vardır.

Tablo 1: Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus, Kent ve Kırsal Nüfusu

Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	Kent (%)	Köy Nüfusu	Kırsal (%)
1927	13.648.270	3.305.879	24.22	10.342.391	75.78
1940	16.158.018	3.802.649	23.53	12.355.376	76.47
1945	17.820.950	4.346.249	24.38	13.474.701	75.62
1950	18.790.174	4.687.102	24.94	14.103.072	75.06
1955	20.947.188	5.244.337	25.03	15.702.851	74.97
1960	24.064.763	6.927.343	28.78	17.137.420	71.22
1965	27.754.820	8.859.701	31.92	18.895.089	68.08
1970	31.391.421	10.805.817	34.42	20.585.604	65.58
1975	35.605.176	13.691.101	38.45	21.914.075	61.55
1980	40.347.719	16.869.068	41.80	23.478.651	58.20
1985	44.736.957	19.645.007	43.91	25.091.950	56.09
1990	50.664.458	26.865.757	53.02	23.789.701	46.98
1995	56.473.035	33.326.351	59.01	23.146.684	40.99
2000	67.803.937	44.006.274	64.90	23.797.653	35.10
2007	70.487.917	49.747.859	70.57	20.838.397	29.43
2008	71.517.100	53.611.723	74.96	17.905.377	25.04
2009	72.561.312	54.807.219	75.53	17.754.093	24.47
2010	73.722.938	56.222.356	76.26	17.500.632	23.74

Kaynak: (TÜİK, 2011a.)

Tablo 1’e bakıldığında 1927 ile 1950 arası dönemdeki Türkiye nüfusu ve bu nüfusun kent ve kırsala göre dağılımı incelendiğinde kentli nüfusun % 0.72 oranında arttığı görülmektedir. Buradan kent nüfusunun bu dönemde sayı bakımından durağan olduğu görülmektedir.

1950’li yıllardan önce artan nüfusla birlikte toprağın bireyler arasında paylaştırıldığı, ölüm ve doğum oranlarının yüksek olduğu, göçün olmadığı geleneksel köy toplumlarında hane ve topluluk düzeyindeki yaşam döngüleri toprakla ve devletle varolan dengeler çerçevesinde sürmüştür (Akşit, 1997: 24).

Ancak söz konusu dengeler zamanla bozulmaya başlamıştır. Özellikle 1945 ile 1950 yılları arası dönemde Türkiye’deki doğal nüfus artış hızı, 2. Dünya Savaşı izleyen yıllarda tarım ürünlerinde görülen fiyat artışları ve bu fiyat artışları neticesinde doğal olarak küçük toprak sahibi köylüleri arazilerini genişletmeye ve işgücü oluşturacak çocuklarını artırmaya yönelmesi; Marshall planına rastlayan dönemde kırsal alanlara daha geniş çapta tıbbi yardımın sağlanması ve ilaç dağıtım hizmetlerinin de yapılması ile çocuk ölüm oranındaki görülen azalma gibi (Vergin, 1986: 28-29) nedenlerle yükselmiştir. Ayrıca haber kanallarının artması ile köylünün kentsel yaşamdan haberdar olması (Peker, 1999:195), İçduygu ve diğerleri (1998, 208-220, aktaran; Gürkan, 2006: 50)’nin belirttiği gibi 1940’lı yıllardan sonra Batı’dan gelen maddi yardımların da etkisiyle hızlanan modernleşme, tarımda görülen makineleşme gibi nedenler kırsalda toprağa dayalı işlerden kopuşa, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörü için ciddi bir işgücü ihtiyacına neden oldu. Sonuçta mevsimlik tarım işçilerinin göçüne, sürekli yerleşme amaçlı ve dolayısıyla yeni kent profiline dahil olacak olan kırsal insanların sanayi merkezlerine göçü eklenmiştir. Bu süreçle birlikte şüphesiz kırsaldan kente yönelen göç, 1945’ten sonra yaşanan kentleşme olgusunun temel nedenini teşkil etmiştir.

1950-1960 Dönemi:

1950’li yıllar, Türkiye’nin kentleşme ve yerleşme tarihi üzerinde, ekonomik oluşumunda, toplumsal endekslerinde derin izler bırakan ve etkileri günümüze dek süren köylerden kentlere doğru olan göçün başladığı, doruklarına ulaştığı ve sonra yavaşladığı dönemin başlangıç noktasıdır (İçduygu ve Ünal, 1997: 25).

Bu dönemin başlangıç noktası olan 1950’li yıllardan önceki beş yılda -1945 ile 1950 yılları arasında- köyden kente yapılan net iç göç 214 bin’dir. Fakat bundan sonraki beş yıllık dönemde, 1950 ile 1955 yılları arası dönemde, bu rakam 904 bin’e çıkmıştır (TÜİK, 2011b).

Tablo 1’e bakıldığında Türkiye’de kent nüfusunun 1955 sonrası hızlı bir şekilde arttığı gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Bu artışın kentlerin kendi iç dinamikleriyle açıklanamayacak kadar fazla olması sebebiyle, bu noktadan kırdan kopan nüfusun kentlere yöneldiği sonucuna erişilebilir (Yalçın, 2004: 114).

Kırdan kopan bu nüfusun kente göçü, 1950’li yıllarla birlikte ülkenin kırsal alanlarında görülen ekonomik ve toplumsal değişimle başladı ve hızlandığı ilgili yazında yoğun olarak ele alınmıştır. Genelde dünya sistemi ile eklemlenmesi hızlanan Türkiye’deki toplumsal oluşum içinde tarımın makineleşmesi ve modernleşmesi, geleneksel toprak sahipliği rejiminin değişmesi, tarımda verim düşüklüğü, tarımsal gelirin yetersizliği, topraksızlaşma ya da toprağın belirli ellerde toplanması, ulaşım koşullarındaki gelişmeler gibi faktörlerle kırsal alanlarda yaşayan nüfus kentsel alanlara doğru hızla hareketlenmiştir (İçduygu ve Ünal: 1997, 43; Keleş, 2002: 66).

Döneme ilişkin istatistiklerin de yukarıda yer alan özellikleri destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre, tarım işletmelerinin sayısı 1952 ile 1963 yılları arasında 1 milyon 527 bin’den 3 milyon 100 bin’e; tarımdaki nüfus % 8’lik bir artışla 17.2 milyona ulaşmıştır. Toprak işleyen hanehalkı, çiftçi veya işletme sayısında ise % 100’lük bir artış görülmüştür. Toprak dağılımındaki eşitsizlik ve dengesizlikte kökten değişimler görülmemiştir. Ancak, 50 dekardan küçük tarım işletmelerinin sayısı 1952’de 1 milyon 570 bin (toplam çiftçi hanelerinin % 62’si) iken 1963’te bu sayının 2 milyon 132 bin’e (toplam çiftçi hanelerinin % 69’a) çıktığı görülmüştür. Küçük tarım işletmelerinin sayısında % 36’lık bir artış gözlenirken, toplam işletmeler içindeki yüzde dağılımında sadece % 7’lik bir artış söz konusudur. 200 dekardan büyük işletmelerin sayısının ise, aynı dönemde 146 bin’den (% 6) 116 bin’e düştüğü gözlenmiştir (Akşit, 1999: 177).

Toprak iyeliğinde meydana gelen artışın beraberinde getirdiği tarım topraklarındaki küçük parçalara ayrılmanın yanı sıra, bu dönemde tarımda makineleşme eğilimleri de belirlemeye başlamıştır ve bu giderek artmıştır. 1948 ile 1956 yılları arasındaki dönemde Marshall programının uygulanmasıyla ülkedeki traktör sayısı bin 800’den 44 bin’e; 1963 yılından sonra ülke içinde büyük ölçüde montaj olsa da traktör üretimine başlanması ile bu dönemde traktör sayısı 100 bin’e erişmiştir (Tekeli ve Erder, 1978: 301, aktaran; Yalçın, 2004: 210)

Ancak tarım kesiminde makineleşme kırsal alanlarda eksik istihdam ve gizli işsizlik sorununu daha da pekiştirerek, fazla işgücünün emilememesine neden olmuştur (Vergin 1986: 29). Bu nedenlerle kırsal alanda artmaya başlayan işsizlik, kamu olanaklarından yoksunluk, tarımsal üretkenlikte yetersizlik ve yukarıda da kısmen ifade edildiği gibi toprağı kıt köylerin genişleme sınırlarına çoktan varmış olmaları gibi itici nedenlerle umut vaat eden kentlere doğru yönelmeler hız kazanmıştır (Akşit, 1997: 26).

Diğer taraftan ülkemizde, karayolu ve motorlu taşıt kullanımının artması ile birlikte köy ve kent arasında her türlü ilişkinin yoğunluk kazandığı söylenebilir. Haberleşme

sisteminin gelişmesiyle köylünün ve kentlinin sistemden haberdar olma ve buna göre karar almaları da kolaylaşmıştır (Hurma, 2004: 79). Göçün iletici nedenlerini gösterir nitelikte olan bu gelişmeler de, kır insanının hareketliliğini artırdı ve onları köylülükten uzaklaştırarak modern kentsel toplumla tanıştırdı (İçduygu ve Sirkeci, 1999a: 273). Kentlerde artan işgücü talebi de bu göçü kolaylaştırmıştır. Bu dönemde fiilen kente taşınanların sayısı sınırlı kaldıysa da, sürekli ve geçici göç, hanelerin gelir elde etme stratejilerine katılabilecekleri gerçekçi bir seçenek haline dönüşmüştür (Keyder, 1999: 164).

Köylerden kentlere iç göçün artmasında ve gerçekleşen iç göç sonunda ortaya çıkan çok sayıda olumsuz sonucun temelinde yatan nedenlerden biri de, köylerin kendi içinde dönüştürülüp, eğitilememesidir. Bu alanda Köy Enstitüleri gibi, birçok açıdan özgün, ulusal gerçeklerden yola çıkan, kuramsal bilgi yanında sağlık, tarım, inşaat, arıcılık, sanat gibi birçok alanda bilgi ve beceriyle donatılmış köy çocuklarını tekrar köyde görevlendirerek Türk köylerini kendi içinden değiştirip dönüştürmeyi hedefleyen hızlı bir gelişmeyle kısa sürede ülkenin dört bir yanında, çok iyi seçilmiş noktalarda kurularak yirminin üstünde bir sayıya ulaşan (Kurt, 2003: 65) koca bir girişim, daha sonraki dönemde hiç de akılcı olmayan gerekçelerle kapatılmıştır.

Özetle, tarımda makineleşme ve diğer tarımsal girdilerdeki artış ve yeniliklerin yanı sıra, modern miras hukukunun uygulanması nedeniyle tarımsal işletmelerin büyüklük ve yapısının değişmesi sonucunda kırsal kesimde yaşayanların bir bölümünün tarımsal üreticilik sıfatını yitirmeye başlamalarına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dış dünya ile bütünleşme politikalarına bağlı olarak ulaşım ve haberleşme olanaklarının artması hem kentten haberdar olma olanaklarını artırmış hem de tarımda pazara yönelik üretime geçilmesine imkân sağlamıştır. Bu ise 1950'li yıllardan itibaren başlayan ve 1960'lardan sonra ivme kazanan hızlı bir iç göç hareketine ve dolayısıyla kentleşmeye neden olmuştur (Kartal, 1982: 128; Ayata, 1996: 16, aktaran; Tekşen, 2003: 43).

Sayılan bu nedenlerden dolayı, 1950 yılından itibaren kentlerde nüfus artış hızı büyük oranlarda artmış, buna karşıt kırdaki nüfus artış hızı da gittikçe düşmüştür. Kırsal alanda %0 21 dolayında olan yıllık nüfus artış hızı %0 17.4'e gerilemiş ve kentte ise %0 22.5'ten %0 55.7' ye çıkmıştır. Bu tarihlerden itibaren gecekondulaşma olgusu da uyanmaya başlamıştır. Bu dönemde 50 binden fazla gecekonduda yaşayan 240 bin kişilik nüfustan, 1960 yılında 240 bin gecekonduya ve buralarda yaşayan 1 milyon 200 bin kişilik nüfusa ulaşılmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999b: 251).

Tablo 2: Türkiye'de Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus

Yerleşim Yeri	Yıllar			
	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000
Kentten Kente	1.752.817	2.146.110	3.359.357	3.867.979
%	48.90	56.18	62.18	57.80
Köyden Kente	610.067	860.438	969.871	1.168.285
%	17.02	22.53	17.95	17.46
Kentten Köye	692.828	490.653	680.527	1.342.518
%	19.33	12.84	12.60	20.06
Köyden Köye	528.709	322.709	392.935	313.481
%	14.75	8.45	7.27	4.68
Toplam	3.584.421	3.819.910	5.402.690	6.692.263
%	100	100	100	100

Kaynak: (TÜİK, 2011b).

1960-1980 Dönemi:

1960 ile 1980 yılları arası dönemde kırsal-kent gelir farklarının artışı, kentlerin ekonomik ve toplumsal çekiciliğinin yükselmesi, ulaşım ve haberleşmenin gelişimi gibi etkenler (İçduygu ve Ünal, 1997: 44) nedeniyle artan iç göç hareketlerinin, Tablo 1’de yer alan verilere bakıldığında bir önceki dönemle benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle bu dönemde de kent nüfusu giderek artmıştır.

Bu artışın nedenlerinden biri köylerde meydana gelen dönüşümdür. Şöyle ki, 1960’lı yılların sonları ile 1980 yılının başlangıcını kapsayan dönemde, tarım büyük ölçüde piyasalaşmıştır. Köylerde 1940’lı yılların sonuna kadar yaygın olan geçimlik kesim giderek daralmış, 1970’li yılların sonuna gelindiğinde buğday, süt gibi temel birkaç gıda maddesi dışında geçimlik üretim hemen hemen sona ermiştir. Böylece tarım, büyük çapta piyasalaşmış ve ekonominin geri kalan kısmıyla entegre olmuştur (Kazgan, 1999: 32).

Türkiye köylerinde ortaya çıkan bu dönüşüm, başka bir ifadeyle Kapitalizmin köylere girişi bazı toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Zamanla buğday ve arpa, meyve ve sebze gibi hane iç tüketimi için de gerekli olan mahsullerin pazarlama oranları artmıştır; pamuk, tütün, şeker pancarı gibi tamamen meta olarak üretilen mahsullerin üretimine geçilmiştir. Tarımsal üretimde makineleşme eğilimleri ağırlık kazanmaya başlamıştır. Önceleri toprak açma yoluyla büyüyen hane toprakları, toprak açmanın sınırlarına ulaştıktan sonra toprak alım satımı ve başkalarının topraklarına ekonomi dışı baskılarla el koyma yollarıyla orta ve büyük ölçekli işletmeler haline gelmişti. Tarımsal üretimin ticarileşmesi ve metalaşmasına paralel olarak modern girdi kullanımı artmış; köyiçi ve köydışı tüccarların ilişkilerinin artması sonucunda, artan nakit para ve kredi ihtiyaçları borçlanma ve tefecilik ilişkileri içinde tedarik edilmişti (Akşit, 1999: 174). Bu sayılanlar da tarım kesiminin zararına (aleyhine) işleyen bir süreci beraberinde getirmiştir.

Ayrıca bu dönemde, köylerin yol, su, elektrik, eğitim gibi hizmetlerden yararlanma seviyesinin son derece düşük olduğu görülmektedir. 1970’li yıllardan sonra köylerin altyapı hizmetlerinden yararlanma seviyesinin biraz daha hızlı arttığı görülmekle birlikte kırsal itim gücünün sürdüğü görülmektedir (Kurt, 2003: 71).

Bu dönemde Üner (1980: 225, aktaran; Akşit, 1999: 185) tarafından 1965-1970 yılları için yapılan göç regresyon analizine göre, kentin çekme faktörleri arasında illerin sanayi (endüstriyel) istihdam düzeyi en başta; illerin eğitim yatırımları ve hizmet sektörü istihdam düzeyi daha sonra gelmektedir. Kırsal itme faktörleri arasında ise, illerin erkek nüfusunun büyüme hızı ve çocuk-kadın oranı başta gelmekte, kırsal istihdam imkânlarının yokluğu bunları takip etmektedir.

Bu süreçte, teknolojiye, üretim koordinasyonundaki ve büyük toprak sahibinin faaliyetlerindeki çeşitlenmeler, köylüler ve ağa arasındaki geleneksel ilişkilerle birlikte köyün toplumsal yapısında da zorunlu bir dönüşüme yol açmıştır. Toprak sahibi ve köylüler arasındaki ilişkiler, özellikle 1965 ve sonrasında mutlak bir çelişkiye bürünmüştür. Köylülerin zor yoluyla köyden kovulmaya başlamaları da yine aynı tarihlere denk gelmektedir. Tekelci bir çiftliği hedefleyen toprak sahibine karşı çıkanlar dövülür, evleri kurşunlanır ve dozerle yıkılır. Böylece, ekonomik etkenlerin yanında köydeki güvensizlik ortamı da artmıştır. Köyde hâlâ geleneksel ortakçılık statülerini devam ettirebilenler olmakla birlikte, bu hak artık, ağırlıklı toprak sahibinin politik oyununa bağlıdır (Akçay, 1999: 126).

Bu süreç, Doğu-Güneydoğu Anadolu dışında da yaygın olan beye, ağaya ve toprağa bağlı ırgat yerine, bağımsız çiftçi ailesinin oluşturduğu bir üretici sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte gitmiştir; fakat söz konusu iki bölge, sosyopolitik etkenlerin de karışmasıyla henüz bu süreci tam olarak yaşayamamıştır. Bağımsız çiftçi aileleri, piyasa endekslerine göre ürün

bileşimini, girdi/ürün yoğunluğunu düzenleyen, teknolojik atılım yapmaya hazır, kârlılık ilkesini kollayan yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır (Kazgan, 1999: 32).

Sayılan bu olumsuz koşullar kırdan kente göçleri yaygınlaştırmış ve bu evreden sonra göçü adeta kurumsallaştırmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999a: 274). Tablo 1'e bakıldığında görüleceği gibi, kent nüfusunun genel nüfus içindeki oranı 1960 yılında % 28 iken, bu oran 1970 yılında % 34 ve 1980 yılında ise % 44 dolayındadır.

Ancak bir önceki dönemde tohumları atılan ve yavaş yavaş yeşeren gecekondu ve diğer kentsel sorunların bu dönemde iyice kökleştiği görülmektedir. Ayrıca bu dönem kentsel alanların kendi yapılarının ve bu yapılardaki değişimlerin iç göç sorunsal alanlarına damgasını vurduğu dönemdir. Bu dönemde, sanayi kesiminin işgücü ihtiyacı, kırsal alanlardan çıkış noktasını bulan aşırı bir işgücü sunumu (arzı) ile desteklenmiş ve kentsel alanlar bu talebi ne konut ne de diğer altyapı imkânlarıyla karşılayabilmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999b: 251).

Diğer yandan zamanla kırsal alanlardan akan işgücünü istihdam edecek sanayi de aynı hızda gelişme gösterememiştir. Sonuç olarak, gecekonduarda yaşayan ve ikincil ekonomik kesimlerde (sektörlerde) geçimini sağlamaya gayret eden bir göçmen kitlesi kent nüfusunun ağırlıklı bir parçası haline gelmiştir. Bu göçmen kitlesi, oluşan göç ağı ile birlikte göç dalgalarının devamlılığını da sağlamıştır (İçduygu ve Ünal, 1997: 44).

Ülkede yerleşim yerlerine göre göç eden nüfusun göstermiş olduğu genel eğilimde, başka bir ifadeyle göçün yönünde bu dönemde diğerlerinin aksine belirgin farklılıklar gözlenmektedir.

Tablo 2'ye bakıldığında kentten kente göçlerin özellikle 1975 yılından sonra hâkim göç türü olmaya başladığı ve bundan sonra da bu özelliğini koruduğu görülmektedir.

1975 yılından önce -1960 ile 1970 yılları arasında- hâkim olan göç türü, kır-kent göçü iken bu yerini 1970'lerin başında kent-kent göçüne ve 1970'lerin ikinci yarısından sonra kırsal kesimlerin yanında, küçük ve orta ölçekteki kentlerden büyük kentlere aile göçüne dönüşmüş (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1999, 305) olmasının yanı sıra, bu dönemde göç vermede bir önceki dönemin aksine ilçe merkezleri yerine köy ve bucaklara göç önem kazanmıştır. Bu değişim eskiden beri nüfus çekim merkezleri olan büyük şehirlerin çekiciliklerinin devam etmekte olduğunu, beraberinde artık iller içinde mahalli merkez durumunda olan bazı ilçe merkezlerine gitmenin önem kazandığını göstermektedir. Böylece Türkiye'deki iç göçlerde nüfus alan alanlarda da değişim görülmektedir (Tümertekin, 1977: 68, aktaran; Gürkan, 2006: 51).

Cumhuriyet tarihinin en yüksek düzeydeki kentleşme oranının gerçekleştiği bu dönemde, iç göç hareketleri başta İstanbul olmak üzere; Ankara, İzmir, Mersin, Gaziantep, Bursa, Adana, Sakarya, İzmit gibi illere olmuştur. Göç veren illerin çözümlemesi yapıldığında ise özellikle Sivas, Kars, Kastamonu, Trabzon, Rize, Giresun, Çorum, Malatya gibi iller en yüksek oranda göç veren iller grubunu teşkil etmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999b: 252).

1980 Sonrası Dönem:

Tablo 1'e bakıldığında 1980 sonrası dönemde genel nüfusun giderek artmış olduğu ve nüfusun kentlerdeki oranının daha önceki dönemlerin aksine kırdaki oranından fazla olduğu, bir başka ifadeyle kır-kent dağılımının kent yararına (lehine) olacak şekilde farklılaştığı söylenebilir.

İç göçlerin bu dönemden itibaren kent ağırlıklı bir yapıya dönüşmesinin nedenleri arasında; eğitim örgütlenmesinin kentsel alanlarda ağırlıklı olarak konuşlanması, kamu kesiminin ekonomi politikaları ve yatırımı özendirici politikaları nedeniyle köyle kent arasında ara engellerin oluşması ve aşamalı göçün başlaması, ülkede göç veren bölgelerdeki

kentsel yapıların kırsal nitelik taşınması, az nüfuslu kentsel yerleşmelerdeki sermaye sahiplerinin bu mekânlardaki paranın dönüş hızının yetersiz kalması nedeniyle bir üst denetim merkezindeki imkânları değerlendirme arzusu (Peker, 1999: 297) gibi etkenler sayılabilir.

1980 yılından sonraki dönemde ülkemizdeki iç göçü büyük ölçüde etkileyen nedenlerden bir diğeri ise, bu yıllardan sonra Türk tarımında görülen gerilemedir. Şöyle ki, Türkiye 1980 yılına kadar hayvancılıkta Avrupa ülkeleri arasında birinci, dünyada ise ikinci sıradaydı. Ancak, 1980 yılından sonra tarım ve hayvancılık politikalarında yapılan olumsuz değişiklikler, Türkiye'nin tarım alanındaki söz sahibi ülke konumunu sekteye uğratmıştır (Usumi, 1999: 39-42).

1980'li yıllarda uygulanan 'uyarlanma politikaları' ile birlikte tarım yönetimi "aşağıdan yukarı"ya doğru erimeye, bunun sonunda ilgili bakanlığın merkez ve taşra teşkilatı işlev değiştirmeye başlamıştır. Birincisi, temel tarımsal girdilerin tedariki ve dağıtılmasında kamu kesiminin tekel konumuna son verilmiştir. İkincisi, kamu yönetimi tarım ve destekleme alımı fonksiyonunu büyük ölçüde terk etmiştir. Üçüncüsü, tarımsal sanayi tümü ile özel sektöre terk edilmiştir. Dördüncüsü, ilk üç değişiklikte birlikte tarımsal kredi sistemi "destekleme" niteliğinden uzaklaştırılmıştır (Güler, 2005: 202).

Şöyle ki, tarım ürünlerine ve hayvancılığa devlet tarafından verilen destekler azaltılmış. Ayrıca, tarımsal KİT'ler ve Tarım Satış Kooperatifleri ile ilgili yasalarda değişikliğe gidilmiştir. Daha sonraki aşamalarda Süt Endüstrisi Kurumu ile Et-Balık kurumlarının piyasadaki etkinliğine zamanla son verilmiştir. Üreticiler bunun üzerine ürünlerini değerine satamaz duruma geldiler. Sonunda bu KİT'ler ve Tarım Satış Kooperatifleri özel sektör firmalarına çok düşük fiyatlarla devredilmiştir (Usumi, 1999: 39-42).

Bunların dışında 1970'lerin sonuna kadar sürdürülen tarımsal desteklemeler (sübvansiyonlar) de 1980'li yıllardan başlayarak aşınmaya başlamıştır. Şöyle ki, üretimi desteklenen tarım ürünlerinin sayısı 1980 yılında 22 iken, bu rakam 1990 yılında 10'a gerilemiştir (Yenal, 2001: 39, aktaran; Kurt, 2003:76).

Sayılan bu nedenlerden dolayı, 1980 ile 1985 yılları arasında her 1000 kişiden yaklaşık 65'i çeşitli nedenlerden dolayı sürekli (daimi) ikametgâhlarını değiştirmiştir. Bu sayı, 1985 ile 1990 yılları arasındaki dönemde % 25'lik bir artış göstererek 81'e erişmiştir (Yamak ve Yamak, 1999: 16).

Türkiye'de yarım asırdan beri devam eden bu iç göç olgusuna, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 1980'li yıllardan beri devam eden terör sonucu oluşan güvenlik sorunları, büyük ölçekli kalkınma projeleri, doğal afetler nedeniyle meydana gelen yer değiştirmeler de eklenmiştir. Özellikle 1985-1996 yılları arasında terörün şiddetlenmesinden dolayı bölgede yaşayanların bazılarının yerleşim yerleri zorunlu olarak ya da kendi istekleriyle değişmiştir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006). Terör ortamı nedeniyle can ve mal güvenliğinin olmaması, mevcut geçim kaynaklarının kaybedilmesi veya daralması gibi nedenlerle halk bölgeden hızlı bir şekilde uzaklaşmıştır (Hurma, 2004: 82).

Türkiye'de iç göçün nedenleri arasında yer alan iletici güçler diye adlandırılan ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelerin gün geçtikçe artmasının göçü büyük ölçüde tetiklediği bilinmektedir. Ulaşım ve iletişim alanına ilişkin istatistiksel verilere bakıldığında konunun anlaşılabilirliği daha da artmaktadır. Türkiye'de ulaştırma sektörünün gelirinin ulusal gelir içindeki payı, 1960 yılında % 7.5'e, 1981 yılında % 8.9'a, 1995 yılında ise bu rakam haberleşme ile birlikte % 21'e yükselmiştir (Keleş, 2002: 70).

Türkiye'de iç göçlerin nedenlerine, özellikle de Doğu'dan Batı'ya göçlerin nedenlerine ışık tutması açısından 1930'lu yıllarda uygulanan devletçilik politikasına

değinmek yararlı olacaktır. Bu dönemde yurdun dört bir yanına sanayi yatırımları yapılmıştır. Bunlar tekstilden tarım ürünlerine kadar birçok alanda üretim yapan işletmeler olup, hem ülkenin sanayisinin gelişmesine hem de ülkenin dengeli bir şekilde kalkınması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının minimize edilmesi için iyi örnek oluşturmuştur. Ancak 1980’li yıllardan sonra, bu işletmeler özelleştirilmiş ve devlet tarafından ülkenin geri kalmış bölgelerine sanayi yatırımları yapılmamıştır. Özel sektör tarafından yapılan sanayi tesisleri de büyük ölçüde ülkenin batısına konuşlanmıştır.

Sanayi tesislerinin ülkenin batısında konuşlanmasının yanı sıra, 20. yüzyıl toplumlarında en önemli gereksinim olarak kabul edilen ekonomik ve sosyal planlamanın Türkiye’de etkisiz kalmasıyla, köy-kent ve bölgeler arası dengesizliğin oluşması, ülkemizde özellikle Doğu’dan Batı’ya doğru yönelen göçün asıl nedenini teşkil etmektedir (Kızılcelik, 1996: 658-659, aktaran; Gürkan, 2006: 54).

Ayrıca bu yörelerdeki -özellikle Güneydoğu’da- tarımsal nüfusun kiracı ve ortakçı olarak çalışan kesiminin % 16.5 olan Türkiye ortalamasının üzerinde olması (Örneğin: 1981 Köy Envanter Etütleri’ne göre, köylerin; Diyarbakır’da % 43’ü, Urfa’da ise % 89’u kiracılık ve ortakçılık yapmaktadır); buralarda toprak iyeliğinin adaletsiz bir şekilde dağılmış olması (Köymen ve Öztürkcan, 1999, 80-81) gibi nedenlere tarıma verilen desteklemelerin azaltılması ve bu topraklardaki makineleşme gibi nedenler eklenince bu bölgelerden sanayi yatırımlarının yoğunlaştığı bölgelere göçler olmuştur.

Yukarıda sayılan Türkiye’de göçe yol açan çekici etkenler arasında, ilk göç eden göçmenlerin akraba ve hemşehrilerine verdikleri bilgi ve destekler de bazı toplumbilimcilerce kabul edilmektedir (Tekşen, 2003, 43).

İletici faktörlerin olduğu kırsal kesimlerden, kentlere olan göçün ülkemiz açısından bir de kültürel nedeni mevcuttur. Örneğin: Adam öldürme, kız kaçırma olaylarından sonra başlayan kan davası olgusu, insanların göç etmelerinde etkili olmuştur (Sezgin, 1997: 659, aktaran; Şentürk, 1999: 46).

Türkiye’de iç göçün nedenleri arasında, özellikle ulaşım araçlarının gelişmesi neticesinde artış gösteren mevsimlik göçlerin nedenlerine de değinilmelidir. Ülkemizde tarımın yoğun olarak yapıldığı yerlerde tarım işçisi olarak veya inşaat bölgelerinde inşaat işçisi olarak çalışmak için mevsimlik göçler gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ülkenin Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri ile Karadeniz Bölgesi’nde hayvan otlatmak ve arıcılık yapmak üzere mevsimlik göçler gerçekleştirilmektedir.

Bu dönemde içgöçlerin giderek artmasında, 1980 sonrası dönemin kendine özgü özelliklerinin büyük ölçüde etkili olduğu söylenebilir. 1980’li ve 1990’lı yıllarda Türkiye’de, toplumsal oluşumun, ekonominin “serbest piyasa ekonomisi”, “özelleştirme” gibi hedeflerle yeniden yapılandırılmaya çalışılması ile yeni bir döneme girmesine tanık olunmakla birlikte, küreselleşme sözcüğü de ülke gündemindeki üstün yerini yavaş yavaş almaya başlamıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999b: 252).

İhracata yönelik büyüme olarak şekillenen ve Türk siyasi yaşamına Özal’lı yıllar olarak geçen bu süreçte, ülkede 1980 Askeri harekâtından sonra Turgut Özal’ın İktidara gelmesi ile imar yatırımlarının artışı ile haberleşme ve ulaşım koşullarının iyileşmesi, sanayileşmeye yönelik olarak hedeflenen büyüme hedefiyle küçük ve orta ölçekli sanayi tesislerinin artması ile göçler hızlanmaya başlamıştır (İçduygu ve Ünal, 1997: 43).

Ayrıca bu dönemde Türkiye’de iç göç, siyasi nedenlerin de etkisiyle giderek daha da yoğunlaşmıştır. Zorunlu ve gönüllü göç ayırımı da bunun bir parçası olmuştur. Doğu ve Güney Doğu’da hem can-mal güvenliğinin bulunmaması, hem de bu bölgede süren savaş benzeri durum nedeniyle, buradan binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır (Dinç, 2007).

Bu insanlar önce daha güvenli görünen çevre illere, sonra da İstanbul, İzmir, Adana, Bursa, Mersin başta olmak üzere, Batı ve Orta Anadolu'ya göç ederek, söz konusu yerleşim yerlerinin zaten varolan kentsel sorunlarını daha da yoğunlaştırmıştır (İçduygu ve Ünalın, 1997: 43).

Ayrıca bu dönemde de bir önceki döneme benzer olarak kentten kente göçlerin önemli yer tuttuğu görülmektedir.

Bunun dışında iç göç hareketlerinin bir önceki dönemle karşılaştırılması için istatistiksel bölgelerin aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı hakkındaki verilere değinilmesinde yarar vardır.

Tablo 3: İstatistiksel Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı

Bölge	2000 Yılı Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
İstanbul	9044859	920955	513507	407448	46.1
Batı Marmara	2629917	240535	172741	67794	26.1
Ege	8121705	518674	334671	184003	22.9
Doğu Marmara	5201135	432921	351093	81828	15.9
Batı Anadolu	5775357	469610	378710	90900	15.9
Akdeniz	7726685	413044	410316	2728	0.4
Orta Anadolu	3770845	205108	300113	- 95005	- 24.9
Batı Karadeniz	4496766	219008	450799	-231791	-50.3
Doğu Karadeniz	2866236	151193	227013	-75820	-26.1
K.Doğu Anadolu	2202957	144315	256922	-112607	-49.8
O.Doğu Anadolu	3228793	170568	280156	-109588	-33.4
G.Doğu Anadolu	5687740	212425	422315	-209890	-36.2
Toplam	60752995	4098356	4098356	0	0.0

Kaynak: (TÜİK, 2008c).

Tablo 3'e bakıldığında; bu dönemde de bir önceki döneme benzer olarak göçün en başta İstanbul anakentine yöneldiği görülmektedir. Söz konusu verinin dayandığı sayım yılı esas alınarak yapılacak olan bir değerlendirmede, İstanbul'un tek başına ülkedeki toplam göçün % 22.4'ünü aldığı görülmektedir. Ayrıca coğrafi bölgelerimizle tek tek karşılaştırıldığında, İstanbul'un bu bölgelerden fazla göç aldığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde de bir önceki dönemde olduğu gibi Kuzey Doğu Anadolu'dan, Orta Doğu Anadolu'dan, Batı ve Doğu Karadeniz'den, Güney Doğu Anadolu'dan, Orta Anadolu'dan göçlerin yoğun şekilde yaşandığı görülmektedir.

3. TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇLERİN SONUÇLARI

Sanayi toplumu olma yolunda hızlı bir ilerleme gösteremeyen Türkiye'de meydana gelen iç göçler sonunda kentsel alanlar hızla akan kırsal nüfusu aynı hızda emme gücüne sahip olamamıştır. Bir yandan kırsal alanlardan akan işgücünü istihdam edecek sanayi aynı hızla gelişmemiş, diğer yandan kentsel alanlar gelen nüfusu barındıracak konut gereksinimini karşılayamamıştır. Sonuç olarak, gecekonduarda yaşayan ve ikincil ekonomik sektörlerde geçimini sağlamaya çalışan bir göçmen kitlesi, kent nüfusunun ağırlıklı bir parçasına

dönüşmüş; “kentleşme” ve “kentleşme” farklılığı da bu çerçevede tartışılmaya başlanmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999b: 252).

İç göçün ülkemizde neden olduğu sonuçlardan en önemli olanlarını ana hatlarıyla özetleyen bu paragraftan da kısmen anlaşılacağı gibi, Cumhuriyet ile beraber kalkınma çabalarının hız kazandığı ülkemizde kentler iç göçle gelen nüfus hareketinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Böyle olunca Batı toplumlarında görülen aksine Türkiye’deki kentler ani ve sıçramalı bir büyüme göstermiş ve Türkiye bu sürece hazırlıksız yakalanmıştır. Başka bir ifadeyle Türkiye’deki kentleşme, sanayileşme ile yakın ilişki içinde olmasına rağmen, sanayileşme ile orantılı bir gelişme göstermediği ve sanayileşmenin doğurduğu ihtiyaçlara uygun olmadığı için, sağlıksız ve düzensiz bir şekilde gelişme göstermiştir (Karaman, 1998: 35, aktaran; Bulut, 2005: 37).

Bu düzensizliğin ana sebeplerinden biri de hiç şüphesiz ki yoğun bir şekilde yaşanan gecekondulaşma sürecidir. Ülkemizde tümüyle olmasa da genel olarak köylerden ve kırsal kasabalardan göç eden insanlar, düzensiz sanayi merkezlerinin çirkinleştirdiği kentlere geldiklerinde barınabilecekleri bir yere en çok ihtiyaç duymuşlardır. Ancak içinde yaşamı sürdürmenin oldukça pahalı olduğu kentlerin lüks konutlarından yararlanmak bu insanlar için imkânsızdır (Çakır, 2007: 33-34). Bu yüzden bu kişiler bu fiyatlar karşısında çözüm arayışlarına gitmişlerdir ve bunun sonucunda çözüm mekânı olarak da gecekondu bulmuşlardır. Yani gecekondu düşük gelirli istihdam alanlarında çalışan ve sosyokültürel farklılıklardan dolayı kente uyum göstermekte zorlanan bir nüfusun, mülkiyeti başkalarına ait topraklar üzerine yasal olmayan yollardan yapılmış konutlara yerleşmesiyle ortaya çıkmış bir olgudur (Tekşen, 2003: 45). Bu olguyu artıran nedenlerden biri de, ülkemizde sanayileşme sürecinde kentleşmenin sanayileşme için itici bir güç olarak kabulüyle iç göç olayı ülke ölçüsünde bir boyut kazanırken, bu ülke boyutundaki yeni yerleşme düzeni sorununun cevaplandırılmasının yerel yönetimlerin imkânlarına terk edilmesidir. Bu durumda yerel yönetimler de hızlı bir tempoyla kentlerine gelen kırsal nüfusun yerleşme gereksinimlerini karşılayamamış ve göçen nüfus kendi imkânlarıyla bu sorunu çözümlendiğinde de sonuç, kamu elindeki arazilerin bir gecede inşa edilen gecekondularla kullanılması olmuştur (Erdem, 1986: 188-189).

Gecekondu olgusu kırdan kente göçen nüfusun içine girmiş olduğu yoğun çözüm arayışı sürecinde en başarılı olduğu alandır. Göçmen nüfus, gecekondu yaparak sadece barınma sorununu çözmüştür, aynı zamanda gecekonduyu bir yatırım aracı olarak da kullanmıştır. Kentteki biriktirimlerini ve kırdaki kaynaklarını önemli ölçüde gecekonduya kanalize etmiştir. Böylece hem barınmıştır, hem de servet biriktirerek sosyal güvenlik ihtiyacını karşılamıştır. Ancak tek tek kişiler açısından yararlı gibi görünen bu işleyiş, büyük toplumsal kaynakların israfına neden olmuştur (Kartal, 1992: 38).

Buna rağmen devlet ve piyasa güçlerinin ağırlık değiştirerek denge aradığı ekonomik modeller içinde yapılan emek piyasası ise, gecekondu nüfusunun sunduğu ucuz emeği her modelin içinde farklı değerlendirmiş, zaman içinde bu emeğe farklı ve çoğu zaman vazgeçilemez önemde işlevler yüklemiş, bu işlevlerin karşılığında bu nüfus önce ekonomik mekânda süreklilik kazanmış ve bu süreklilik sonucu siyasal mekâna giriş yaparak bu mekânda da vazgeçilemez önemde işlev yüklenmiştir (Şenyapılı, 2006: 119).

Bu nedenlerden dolayı da ülkemizde gecekondu sayısı gün geçtikçe artmıştır. Şöyle ki, 1940'ların sonuna doğru, büyük kentlerde 23-30 bin gecekondu bulunurken, bu sayı 1960'da 240 bine, 1983'te ise 1,5 milyona yükselmiştir. 1990 yılı itibarıyla, Türkiye'de 1 milyon 750 bin gecekondu bulunduğu tahmin edilmektedir (Keleş, 1990: 78, aktaran; DPT, 1997).

Siyasal mekânda da gecekondunun yer almasıyla gecekondulu alanları siyasi rant çeperlerine dönüştürmüştür. Bu da zamanla yasal düzenlemelerin oy kaygısıyla altüst edilmesine ve kentleşme sorunlarının üstesinden gelinemeyecek bir noktaya erişmesine yol açmıştır. Bu aşamada devreye giren enformel çözüm yollarının bedeli çok yüksek düzeylere erişmiştir. Kent çevresindeki hemen her tür alan vahşi bir yapılaşmaya açılmış, kentlerin yerine konması mümkün olmayan tarihsel değerleri yitip gitmiştir. Sonuçta ortaya çıkan, kalitesiz sıfatını her ölçüde sonuna dek hak edecek bir tarihsel çevre ortaya çıkmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2003: 98). Ayrıca bu süreçte konut alanlarında meydana gelen sağlıksız yapılaşmanın da bünyesinde birçok tehlikeyi ve sorunları barındırdığı tartışılmaz bir gerçektir. Bunun acı meyvelerini de 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 yılında yaşadığımız depremler sonunda binlerce can kaybı ve trilyonlarca maddi kayıpla almış bulunmaktayız.

Türkiye’de iç göçle kente gelenler arasındaki katmanlaşmanın ilk boyutunu, görüldüğü gibi gecekondulu topraklarının değerlendirilmesi meydana getirmektedir. Fakat kentlerin büyüme ekseninin farklı olmasından ötürü, tüm gelenlerin toprak rantından eşzamanlı- eşdüzeyleli yararlanmaları söz konusu olmadığı için, göçmenlerin sosyal katmanlaşması da farklı düzeylerde gerçekleşmiştir (Peker, 1999: 299).

İç göçün ülkemizdeki sonuçlarının gecekonduyla sınırlı olmadığı herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Bunun dışında iç göçle beraber hızlanan kentleşme büyük etkileri olan bir toplumsal erozyonu da beraberinde getirmiştir. Bu erozyonun kırsal alanlar üzerindeki etkisi; geçim olanakları daralmış bu yerleşmelerde yaşayanların büyük düşlerle kentlere göçmesi, köylerin atılın, genç, becerikli ve girişimci öğelerini yitirmesi biçiminde yüzünü göstermiştir. Büyük kentlere gelenlerin çoğu, baba ocaklarından, alışagelmış oldukları çevrelerinden uzaklaşmış olduklarından, ihtiyaç duydukları maddi ve manevi desteklerden yoksun kalmışlardır. Parlak iş hayalleriyle geldikleri büyük kentlerde, çoğu kez bunlara erişemediklerini görüp; işsiz ya da gizli işsiz durumuna gelmişlerdir. Küçük köy topluluğunun oynadığı denetim işlevinin etkinliğini yitirmesinden dolayı, toplum için yararlı olmayan, hatta zararlı yollara kapılmaları olasılığı da artmıştır (Keleş, 2002: 74-75).

Söz konusu toplumsal erozyonun kentlerde görülen birçok belirtileri vardır. Ülkemizde kentlerin sanayileşme seviyesinin düşük olması, kente göçenlerin kalifiye olmamaları ve göçün yoğunluğu ile birlikte kentlerde önemli bir işsizlik sorunu yaşanmaktadır (Erjem, 2008: 22). Bundan dolayı da işgücü, ‘ikincil ekonomik kesimler’ olarak adlandırılan marjinal ekonomik kesimlere yönelmektedir. Girişin kolay olduğu, büyük sermaye gerektirmeyen ve müşterinin kolay erişebileceği işler olan marjinal işlerin, sosyal güvencesi olmayan, bilgi ve deneyim gerektirmeyen işler olduğu, genel kabul gören özellikleri arasındadır. Ülkemizde bu kesimin genişlemesi ile işgücü piyasası örgütsüzleşmeden uzak ve işgücünün zararına işleyen bir görünüme kavuşmuştur. Ayrıca gittikçe büyüyen marjinal kesim çok sayıda kaynak israfına da yol açmaktadır (Şenyapılı 1982: 107, aktaran; Tekşen, 2003: 79).

İç göçün neden olduğu toplumsal erozyonun bir diğer belirtisi de, iç göç olgusuyla hızlanan kentleşme neticesinde, kentlerin gerek nüfus, gerekse alan olarak büyümesinin yol açtığı ulaşım ve trafik sorunlarıdır. Bu sorunlardan dolayı, kentlerin konut bölgelerinden, iş ve ticaret yerlerinin toplu olarak bulunduğu, merkez bölgelerine doğru yönelen önemli bir yolcu trafiği belirlemekte, özellikle gün içinde mesai başlangıç ve bitiş saatlerinde ulaşım, yavaşlama ve tıkanmalarla güçlüklerle sağlanabilmektedir, şehir içi seyahatler uzun sürmektedir (Kutlu, 1986: 212).

Ülkemizde yaşanan yoğun iç göç hareketinin beraberinde getirdiği sonuçlardan bir diğeri de kentlerde meydana gelen kültürel değişimler ve uyum sorunudur. Güngör (2003,

230)'ün belirttiği gibi kırdan kente göç eden yığınlar ilk aşamada kente beraberinde kendi yaşam biçimlerini, değerlerini, gelenek ve göreneklerini, ritüellerini de getirirler. Dolayısıyla kırdan kente bir kültürel akış gerçekleşir. Bu da kentli toplumsal ve kültürel yapının çözülmesi, kentte bu anlamda bir taşralaşma sürecine neden olur. Diğer yandan kente göç eden insanların zamanla geldikleri köylere, kasabalara kısa süreli gidiş gelişleri söz konusu olur ki bu gidiş gelişler, kente özgü birtakım toplumsal ve kültürel değerlerin kıra taşınmasına da neden olur. Zaman içinde kentler de taşralaşma sürecine, taşra da kentleşme sürecine doğru gitmektedir.

Bunun dışında ülkemizde yaşanan iç göç hareketinin kentlerdeki siyasal hayatı olumsuz yönde etkilediği bir gerçektir. Türkiye'de kırsal kesimlerdeki seçmenin oyunu tam bir demokrasi bilinci içinde ve kendi inandığı ideolojik değerler veya kendi siyasal fikirleri ve kararları doğrultusunda kullandığını söylemek oldukça güçtür. Yeterli düzeyde bilince sahip olmayan bu seçmen kitlesinin (Görentaş, 2008) mobilize oy, patron-yanaşma ilişkilerinin hâkim olduğu köylük yerlerde, belirli bir patronun ya da ağanın güdümünde ve onun istediği yönde oy kullandığı bilinmektedir (Vergin, 1986: 42).

Dolayısıyla bu seçmen kitlesi kırsal alanlarda çok küçük vaatlerle ve propagandalarla kolayca kandırılıp, oyları istenen tarafa yönlendirilmektedir. Dolayısıyla gerekli siyasal birikime ve bilinç düzeyine sahip olmayan bu kitlenin iç göçle kente gelmesi sonucu, kentlerdeki seçimlerde oy vermesi ve bu oyların kentlerin geleceğini tayin etmesi ülkemizde kentleşme için son derece vahim bir durumdur.

Görentaş (2008)'in belirttiği gibi söz konusu kitle kent merkezinin çevresine oluşturduğu, gün geçtikçe sayıları artan, şehrin fiziksel ve kültürel dokusuyla taban tabana zıt yapılar olan gecekondularına tapu alabilmek için bu yapıyı destekleyen, bu yönde vaatlerde bulunan siyasi partilere arka çıkmıştır. Kısaca Türkiye'de köyden kente yapılan göç hareketleri kentteki siyasal hayatı olumsuz yönde etkilediği gibi, çarpık ve sağlıksız bir kentleşmeye de neden olmuştur.

Ayrıca ülkemizde iç göçle kentlere yönelen yoğun nüfus akımı nedeniyle kentlerde kanalizasyon yetersizliği, içme suyu ve elektrik sıkıntıları, toplu taşıma araçlarının yetersizliği, okul, kitaplık, yeşil alan eksikliği, hava ve gürültü kirliliği (Keleş, 2002: 74-75), suç oranının yükselmesi, güvenlik sorunları gibi birçok sorun belirmiştir.

Özellikle kırdan kentlere yönelik olarak gerçekleşen iç göçün ülke ekonomisine büyük bir yük getirdiği tartışılmaz bir gerçektir. Yukarıda da değinilen marjinal kesimlerde çalışan işgücü kayıtdışı ekonomiye yol açmaktadır. Bunun dışında gelişigüzel ve akılcı olmayan şekillerde yapılan gecekondu altyapı hizmeti götürmek için devletçe yapılan harcamalar, planlı bir yapı için yapılan harcamaların kat kat üstünde kalmaktadır. Ayrıca köyden kente yapılan göçlerle kendi toprağında çiftçi olarak çalışan toprak sahibi köylülerin, topraklarını bırakmalarından dolayı, kırsal kesimde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde önemli miktarda azalmaların olduğu gözlenmiştir (Görentaş, 2008).

Bunun dışında değinilmesinde yarar görülen diğer bir husus da, ülkemizde 1980'li yıllardan beri gerçekleşen zorunlu göçlerin sonuçlarıdır. Gürbüz (2005: 213)'ün belirttiği gibi zorunlu göçler sonunda, göç edilen bölgelerde tarım ve hayvancılığa dayalı faaliyetlerle geçimini sürdüren yurttaşlar göç sonrası yeni yerleşim alanlarında işsizlik, sefalet ve yoksulluk gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Ayrıca zorunlu göç öncesi ülkenin et ve süt ürünleri ihtiyacının önemli bir bölümü bu bölgelerden sağlanmaktaydı. Ancak göç sonrasında bu bitme aşamasına gelmiştir ve bu ürünler dışalım (ithalat) yoluyla alınmaktadır. Zorunlu göç sonrası aile reisleri iş bulamazken, gençler ve çocuklar ise geçici-dönemsel işlerde sosyal güvencesi olmayan, kalitesiz işlerde düşük ücretler karşılığında çalışmak zorunda kalmıştır.

Kentsel yaşama amele, gündelik işçi, niteliksiz hizmet işçisi olarak katılan yurttaşların kentsel imkânlardan yararlanma ve kent yaşamı içinde dönüşmeleri neredeyse imkânsızdır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Birçok nedenden kaynaklanan, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, kentsel ve yapısal olmak üzere oldukça farklı ve büyük etkileri olan iç göç denilen serüven, irdelendikçe farklı yönere kanat açan; günümüzde yaşamakta olduğumuz birçok kronikleşen sorunun biricik nedenini ve aynı zamanda da reçetesini bünyesinde barındırmaktadır.

Ülkemizin yaşamış olduğu kentleşme ve bunun beraberinde getirdiği toplumsal sorunların çözülebilmesi, bunlara dönük bazı politikaların geliştirilmesi ve önleyici tedbirlerin alınması için iç göç olgusu, birbiriyle ilintili olan çok sayıdaki etmenle birlikte ele alınarak çözümlenmelidir ve bunun sonunda elde edilen bulgular, karar alıcılarca ve uygulayıcılarca her zaman göz önünde tutulması gereken birer temel başvuru kaynağı niteliğinde olmalıdır.

1950’li yıllarda ülkemizin kırsal alanlarına bir anda giriveren ve buradaki toplumsal yapıyı beklenmedik bir hızda ve ölçüde değiştiren tarımda makineleşme olgusu ile fitili ateşlenen, daha sonra da gittikçe hızlanan, hızlandıkça etkileri ve kapsamı genişleyen, ülkemizdeki kentsel yapıyı, kır-kent nüfusunun dağılımını büyük ölçüde değiştiren, toplumsal sorunların artmasına ve bunlara yenilerinin eklenmesine yol açan iç göç süreci dönemsel olarak incelendiğinde; başlangıçta tarımda makineleşme ve bunun kırsal alanlarda ortaya çıkardığı eksik istihdam sonucu ortaya çıkarken, daha sonraları ülkenin kırsal alanlarına Kapitalizmin girmesi ve bu olgunun ortaya çıkardığı tarımsal üretimin ticarileşmesi ve metalaşmasına paralel olarak zamanla tarımsal üretim yapanların zararına işleyen bir sürece yerini bırakmasıyla gittikçe artmıştır. Bundan sonraki süreçte, kırsal yerleşmelerin altyapı ve temel kamu hizmetlerinden yoksun olması fertleri göçe sürüklemiştir. Ayrıca ülkede kırsal alanlara gittikçe yerleşen ve buralardaki küçük toprak sahiplerinin ayakta durmasını oldukça zorlaştıran Kapitalizm ile artan, ancak temelde dengeli bir toprak dağılımının ülkede sağlanamamasından kaynaklanan eskinin feodal beyleri günümüzün toprak ağalarının, topraklarını borç verme ve tefecilik yoluyla gittikçe genişletmeleri ve bunun sonunda ağırlıklı olarak yarıcı-ortakçı durumuna düşen kırsal kesim insanların geçim sıkıntısı içine girmesi de buralarda yaşayanları iç göçe itmiştir. Bunun dışında tarım kesiminden devletin el çekmesi ve üreticilerin Kapitalist sistemde tek başına bırakılması, tarım kesiminin ‘fertleri besleme kapasitesi’ni düşürmüştür. Ayrıca ülkede özellikle eğitim örgütlenmesinin kentlerde konuşlanması, yatırımı özendirici politikalar nedeniyle kentlerle kırsal yerleşmeler arasında belirginleşen ara farkların oluşması, kentsel yatırımların yanı sıra, sanayi yatırımlarının büyük ölçüde büyük kentlerde konuşlanması kentleri çekici kılmış ve büyük nüfus kitlelerini gerekli maddi birikimden ve kentin gerektirdiği yaşam ölçünlerinden yoksun bir şekilde kentlere doğru itmiştir.

Ayrıca 1980’li yıllarda ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde görülmeye başlanan terör ve güvenlik nedeniyle, gerekli maddi birikimden yoksun olan, kentle tanışıklığı yok denecek derecede az olan büyük bir nüfus kitlesi gönülsüz olarak yer değiştirmek zorunda kalmıştır.

Kısaca bu şekilde özetlenen nedenlerle ortaya çıkan iç göç hareketlerinin, ülkemizdeki kentsel dokuyu büyük ölçüde bozduğu, ekonomik ve toplumsal dengeleri ters yüz ettiği, beklenmedik birçok olumsuz sonuca neden olduğu bilinen bir gerçektir. Bu sonuçlar arasında; başta gecekondulaşma gibi kentsel dokunun biçimsel açıdan kanserleşmesi, kentle bütünleşmeyen marjinal işlerde aşırı düzeyde birikmelerin görülmesi, kırsal yapıya özgü dayanışma ve danışma ilişkilerinin (hemşehricilik gibi) kente taşınması, kentsel altyapının

taşıma kapasitesinin üstünde nüfusun kentlere akması ile kentsel altyapının bunu kaldıramaması, kentlerdeki siyasal hayatın kırsal ilişki ağları ve bazı faydacı anlayışlarla bozulması, sosyo-kültürel uyum sorunları gibi sonuçlar yer almaktadır.

İç göçün bu olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılması ve minimize edilebilmesi için, iç göç olgusuna neden olan faktörlerin iyice çözümlenmesi ve bunlara yönelik önlemler alınması gerekmektedir. Bu bağlamda iç göçlerin ağırlıklı olarak ortaya çıkmasına neden olan geçim sıkıntısı ve işsizlik gibi ekonomik yönlü nedenlere karşı, ülkede bölgelerin çevresel ve sosyo-ekonomik şartlarına uygun yatırımlar kamu kesimince ve özel kesimce yapılarak buralarda istihdam alanları oluşturulmalıdır. Özel kesimin bu alanlara yönelmesi için özendirilmesi ve sanayi yatırımlarının ekonomik bakımdan geri kalmış bölgelere kaydırılması için ‘kalkınmada öncelikli iller’in sayısı artırılmalıdır.

Kırsal alanlarda köy tipi sanayi geliştirilerek buralarda yaşayanların üretici kimliğe kavuşması sağlanmalı, kırsal kesimde maliyetlerin azaltılması ve pazarlık gücünün artırılması için kooperatifleşme desteklenmelidir. Tarım sektöründe faaliyet gösterenlerin son zamanlarda talep gören ve insan sağlığı, çevre açısından da büyük önem arz eden organik tarım yöntemleriyle üretim yapması teşvik edilmelidir.

Ayrıca ülkede göç veren yörelerde ve kırsal kesimlerde yaşayanlar için yeni gelir getirici faaliyet alanları yaratılmalı veya teşvik edilmelidir. Bunlar, özellikle tarım dışı alanlarda bölgesel farklılıklara göre şekillenen eko-turizm gibi düşük maliyetli ve yeni kazanç alanları olmalıdır.

Kırsal alanlarda sunulan kamu hizmetlerinin yoğunlaştırılması ve altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Kırsal kesimde sunulan hizmetlerin maliyetini düşürmek ve hizmet kalitesini yükseltmek için, toplu yerleşmelere geçilmesi için halk özendirilmelidir.

Kente göçle gelenlerin kentlileşme düzeylerinin yükseltilmesi için, bu kişilerin kentsel danışma ve dayanışma mekanizmalarıyla tanışıklılığının ve bağlantısının sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle kentlerin yoğun olarak göç alan bölgelerinde, halkın sosyalleşmesinin sağlanması ve kentli davranış kalıplarına uyum düzeyinin yükseltilmesi için halk eğitim merkezleri, küçük çaplı tiyatrolar, spor ve kültürel aktivite merkezleri kurulmalı ve bunların faal bir şekilde işlemesi sağlanmalıdır. Ayrıca basın ve yayın kuruluşlarının da, yayınları arasında halkın kentlileşmesine, kentsel davranış kalıplarına dönük bazı iletilere ve bu yönde hazırlanacak özel programlara yer vermesi gerekmektedir.

Kentlerde faaliyet gösteren sosyal ve kültürel amaçlı derneklerin kurulması, bunlara katılım ve bunların etkinlikleri devlet tarafından desteklenmeli; halkın sivil toplum örgütleri aracılığıyla taleplerini toplu ve örgütlü bir şekilde ilgili yerlere iletmesi özendirilmeli ve halk bu yönde bilinçlendirilmelidir.

Kente göçle gelenlerin marjinal kesim diye addedilen türedi işlerde birikmesini önlemek için, bu kişilerin mesleki becerilerini artırmak ve bunların yeni iş alanlarına kaydırılması için mesleki eğitime tabi tutulmalarını sağlayan eğitim faaliyetlerinin ve bunları yürütecek örgütlerin yoğun bir şekilde desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kamu kesimi ve özel kesim işbirliği içinde olmalıdır.

Göçün kentlerde yol açtığı kaçak ve sağlıksız yapılaşmayı önlemek için, altyapısı hazırlanmış, kamu olanaklarına ve kent merkezine erişimi sağlanmış olan alanlar oluşturularak kente gelenlerin buralara kaydırılması sağlanmalıdır.

Göçle kente gelenlerin, belli bir süre kentte tutunmasını sağlamak, belli bir gelir düzeyine erişmesini sağlamak için, kentlerde cüzi bir bedel karşılığında barınmasını sağlayan kiralık sosyal konutlar devlet tarafından inşa edilip, bunların fertler arasında dolaşımı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKÇAY, A. Adnan, (1999), “Toprak Ağalığından Kapitalist İşletmeciliğe Türkiye Tarımında Büyük Topraklı İşletmeler”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

AKŞİT, Bahattin, (1997), “İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış”, Ahmey İçduygu ve Diğerleri (Der.), (1998), **Türkiye’de İçgöç**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.

AKŞİT, Bahattin, (1999), “Cumhuriyet Döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

BULUT, Yakup, (2005), **GAP Bölgesinde Kentleşme (Sorunlar ve Çözümlere İlişkin Yaklaşımlar)**, İstanbul: Nobel Kitabevi.

ÇAKIR, Osman, (2007), **Kentleşme ve Gecekondu Sorunu**, Isparta Fakülte Kitabevi.

DİNÇ, Adem, (2007), “Yurdumuzda İç Göç”, <http://www.paylasimcenneti.com/yurdumuzda-ic-goc-t4242.0.html;wap2>, İnd. Tarihi: 15.04.2008.

DPT (Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı), (1997), “Ulusal Çevre Eylem Planı”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/torosa.pdf>, İnd.Tarihi: 11.02.2008.

ERDEM, Vahit, (1986), “Hızlı Şehirleşme ve Konut Sorunu”, SİSAV (Der.), (1986), **Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar**, İstanbul: SİSAV Yay.

ERJEM, Yaşar, “Türkiye’de İç Göçler, Kentleşme ve Toplumsal Değişme”, <http://www.felsefelik.com/simurg/2-1997/13.pdf>, İnd. Tarihi: 05.03.2008.

GÜLER, Birgül A., (2005), **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi Yapısal Uyarılama Politikaları 1980-1995**, İstanbul: İmge Kitabevi.

GÜNGÖR, Nazife, (2005), “Göç Olgusu ve Arabesk”, Zeytinburnu Belediyesi (Der.), (2005), **Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri**, Zeytinburnu Belediyesi İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yay.

GÜRBÜZ, Şefika, (2005), “Kırdan Kente Zorunlu Göçün Nedenleri ve Sonuçları”, Zeytinburnu Belediyesi (Der.), (2005), **Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri**, Zeytinburnu Belediyesi İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yay.

GÜRKAN, Mustafa, (2006), “Sosyolojik Açından Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (2006), “Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması”, http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tgyona/TGYONA_rapor.pdf, İnd. Tarihi: 07.09. 2007.

HURMA, Hüseyin, (2003), “Türkiye’de Kentleşme ve Göç Olgusunun Siyasal Katılıma Etkisi”, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**.

İŞİK, Oğuz, M. Melih Pınarcıoğlu, (2003), **Nöbetleşe Yoksulluk**, İstanbul: İletişim Yay.

İÇDUYGU, Ahmet, Turgay Ünalın, (1997), “Türkiye’de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, Ahmey İçduygu ve Diğerleri (Der.), (1998), **Türkiye’de İçgöç**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.

İÇDUYGU, Ahmet, İbrahim Sirkeci, (1999a), “Bir Ülke, Bir Aile ve Birçok Göç: Cumhuriyet Döneminde Bir Toplumsal Dönüşüm Örneği”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay

İÇDUYGU, Ahmet, İbrahim Sirkeci, (1999b), “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

İLKKARACAN, İpek, Pınar İlkkaracan, (1999), “1990’lar Türkiye’inde Kadın ve Göç”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

KARTAL, S. Kemal, (1992), **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, Ankara: Adım Yay.

KAZGAN, Gülten, (1999), “1980’lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

KELEŞ, Ruşen, (2002), **Kentleşme Politikası**, İstanbul: İmge Kitabevi.

KEYDER, Çağlar, (1999), “Türkiye’de Tarımda Küçük Meta Üretiminin Oluşumu”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

KÖYMEN, Oya, Meriç ÖZTÜRKCAN, (1999), “Türkiye’de Toprak Dağılımı Üstüne Bazı Notlar”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

KURT, Hacı, (2003), **Türkiye’de Kent-Köy Çelişkisi**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

KUTLU, Kemal, (1986), “Hızlı Şehirleşme ve Ulaşım Sorunu”, SİSAV (Der.), (1986), **Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar**, İstanbul: SİSAV Yay.

PEKER, Mümtaz, (1999), “Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

ŞENTÜRK, Ünal, (1999), “Göç ve Kentleşme (Malatya Örneği)”, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**.

ŞENYAPILI, Tansı, (2006), “Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar”, Ayda Eraydın (Der.), (2006), **Değişen Mekân Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003**, Ankara: Dost Kitabevi Yay.

TDK (Türk Dil Kurumu), (2011), “Büyük Türkçe Sözlük”, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, İnd. Tarihi: 18.09.2007.

TEKŞEN, Adnan, (2003), **Kentleşme Sürecinde Bir Tampon Mekanizma Olarak Hemşehrilik Ankara’daki Malatyalılar Örneği**, Ankara: DPT Yay.

TÜFEKÇİ, Suat, (2002), “Göç Olgusu, Kentleşme ve Türkiye’de Göç Hareketleri”, [http://www.forumex.net/tarih/54325-goc-olgusu-kentlesme-ve-turkiyede gochareketleri.html](http://www.forumex.net/tarih/54325-goc-olgusu-kentlesme-ve-turkiyede-gochareketleri.html), İndirilme Tarihi: 25 Ağustos 2007.

TÜİK (Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu), (2011a), “Türkiye’de Sayım Yıllarına Göre Nüfus”, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=202, İnd. Tarihi: 13.03.2011.

TÜİK (Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu), (2011b), “Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus”, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=159, İnd. Tarihi: 13.03.2011.

TÜİK (Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu), (2011c), “İstatistiksel Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı”, İndirilme Tarihi: 1 Şubat 2008, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=161, İnd. Tarihi: 13.03.2011.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 30 Mayıs – Haziran 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

USUMİ, Sadullah, (1999), “75 Yılda Hayvancılık: Gelişmeden Çöküşe...”, Oya Baydar (Der.), (1999), **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

ÜNER, Sunday, (1972), **Nüfus Bilim Sözlüğü**, Ankara: Mars Ticaret ve Sanayi A.Ş. Matbaası.

VERGİN, Nur, (1986), “Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik Ve Siyasal Sonuçları”, SİSAV (Der.), (1986), **Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar**, İstanbul: SİSAV Yay.

YALÇIN, Cemal, (2004), **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yay.

YAMAK, Rahmi, Nebiye Yamak, (1999), “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve İç Göç”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 26-39, <http://www.sbe.deu.edu.tr/Yayinlar/dergi/dergi01/yamak.htm>, İnd. Tarihi: 09.02.2008.